

Pogozheva K. O.

PRINCIPLES OF THE REPRESENTATION OF THE ART SPACE IN
BERNARD WERBER'S NOVELS

The article deals with the problem of definition of art-space. The principles of its representation in the novels «Nous, les Dieux», «Le Mystere des Dieux», «L'Empire des Anges» by Bernard Werber are analysed in this article.

Key words: art-space, fantastic novel, spatial world.

Стаття надійшла до редакції – 19.11.2011 р.

Прийнята до друку – 6.12.2011 р.

УДК 821.161

НАТАЛЯ ШЕВЕЛЬОВА-ГАРКУША

**ПОВТОР ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ
СИНТАКСИЧНОГО РИТМУ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ
АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ)**

Ритміко-синтаксична організація поетичного мовлення виступає тим засобом, за допомогою якого автор уникає монотонності та одноманітності у викладенні лексичного матеріалу задля деавтоматизації уваги та задля створення необхідного естетичного впливу на читача під час сприйняття текстів американської поезії [1, с. 64].

Об'єктом дослідження є синтаксичний повтор як ритмічний і структурно-семантичний засіб організації текстів сучасної американської поезії. Предметом дослідження є функціонування ритміко-синтаксичного повтору, що актуалізується в єдності з іншими засобами в поетичному тексті. Мета статті: виявлення особливостей організації рядків, побудованих на основі ритміко-синтаксичного повтору.

Основною ритміко-синтаксичною одиницею віршового мовлення, на думку формалістів та структуралістів, є рядки [4, с. 177; 7, с. 115], які формуються за принципом гармонії, пропорції та балансу, характеризуються співмірністю та перебувають у парадигматичних відношеннях [4, с. 197].

Ритміко-синтаксична концепція характеризується певним порядком слів та словосполучень у кожному рядку, які базуються на повторі [1, с. 64], оскільки конструктивним принципом віршового мовлення, на думку структуралістів, зокрема Р.Й. Якобсона, є вертикальний ритм, тобто ритм закономірно повторюваних, узгоджених між собою рядків, виражених певною синтаксичною конструкцією чи реченням [6, с. 18].

Кожний рядок є художнім засобом, за допомогою якого здійснюється вплив на читача, передається інформація, створюється художній образ. Вибір того чи іншого ритміко-синтаксичного малюнку створює композицію тексту, яка сприяє реалізації авторського задуму, оскільки ритм є компонентом стилю та індивідуальності творчого методу автора [1, с. 45, 104].

Взаємодія рядків, які повторюються за синтаксичною та композиційною будовою, утворює інваріанти – ритміко-синтаксичні кліше та формул, в результаті закономірної послідовності ритмізованих членів словосполучення чи речення і сприймається читачем як норма. Рядок як інваріантна структура утворює певну ритміко-синтаксичну «матрицю», на яку накладаються мовні одиниці на вербальних етапах текстотворення з відповідним гармонійним, дещо монотонним та одноманітним ритмічним малюнком. Рядки американської поезії ХХ століття, на відміну від класичної поезії, є синтаксично неузгодженими (аграматичними) та нерівномірними (асиметричними) по відношенню до унормованих, пропорційних рядків. Такі рядки є варіативними у порівнянні з іншими, узгодженими, унаслідок відхилення від норми [5, с.38].

Отже, на відміну від класичних віршів, основою яких є принцип симетрії з характерними для рядків ознаками повторюваності, пропорційності та впорядкованості, модерністичні тексти вирізняються асиметричною та аграматичною ритміко-синтаксичною організацією рядків.

Задля виявлення ритмізації синтаксичної системи поетичного мовлення пропонуємо такий алгоритм метризації синтаксичного ритму: 1) виділення повторюваної ритміко-синтаксичної одиниці – рядка; 2) визначення формальної схеми побудови цієї одиниці – побудова еталонного синтаксичного метру, виведення загального правила; 3) побудова формальної схеми реального синтаксичного метру всіх рядків тексту; 4) зіставлення еталонного та реального синтаксичного метру,

виявлення схожості та відмінності на основі задалегідь заданих структурних критеріїв.

Унаслідок використання синтаксичного повтору виділяємо такі підвиди ритму: 1) асимілятивний ритм, який характеризується регулярним повторенням конструкції / пропозиції (речення) і який включає ядро із чітко фіксованим розміщенням складових у послідовності «підмет – присудок» у початковій позиції пропозиції, і 2) дисимілятивний ритм, що здійснюється як рух пропозиції із порушенням періодичності, або, при збереженні загальної ізохронності, з ядром у певній послідовності, при надмірності або відсутності складових елементів ядра чи самої пропозиції [2, с. 213-214]. Ритм завжди пов'язаний із змістом, тому асимілятивним синтаксичним ритмом характеризуються не емпатичні (нейтральні) рядки, в яких міститься актуальна інформація. При дисимілятивному синтаксичному ритмі спостерігається функціональний збій семантичного змісту. Дисимілятивним синтаксичним ритмом характеризуються рядки, які мають емпатичні конструкції / пропозиції, що виражають авторську позицію і передають естетичну інформацію [2, с. 213-214].

У результаті порушення закономірності організації ритміко-синтаксичної єдності (неузгодженості, незв'язності рядків, за В.Шкловським, Б.Ейхенбаумом) та норм композиційної побудови, рядки в сучасній американській поезії виконують такі функції:

1) ритмоутворювальну функцію: ритм у поетичному тексті поєднує слова та словосполучення, перетворюючи послідовність знаків у єдину ритміко-синтаксичну хвилю. На думку формалістів, віршовий рядок може бути зрозумілим із ритмічного руху, але ритм авангардного поетичного тексту є деформованим, стокатопоподібним, уривчастим, варіативним, рваним та неочікуваним у результаті порушення основних принципів поетичного мовлення – принципу співвіднесеності рядків та їх пропорційності [6, с. 166];

2) жанровизначальну функцію, роль якої полягає в диференціації жанрів поетичних текстів за критеріями довжини та синтаксичного ізометризму. Сучасна поезія, на відміну від так званих «серйозних» жанрів (напр., ода, поема тощо), що тяжіють до поезії з граматично-симетричними конструкціями та монотонним, рівномірним ритмом, має здебільшого «ігровий», експериментальний характер завдяки граматичним та асиметричним конструкціям, які уможливають появу нерівного, кривого ритму [6, с. 16];

3) смислоутворювальну функцію, яка полягає в тому, що ускладнений та контрастний ритм американської поезії як смислоутворювальна одиниця виражає смислові відтінки думки, продукуючи семантичний ритм та структуруючи нерівномірне членування мовленнєвого потоку;

4) функцію динамізації (Ю.М. Тинянов) мовленнєвого матеріалу, яка реалізується за допомогою принципу виділення групи слів чи окремого слова при використанні ритміко-синтаксичних фігур розширення (напр., різних видів повтору, синтаксичної тавтології, полісиндетону, емпатичних та вставних конструкцій), компресії (напр., еліптизації, номіналізації, замовчування, асиндетону) та пермутації (напр., інверсією, дистантним розташуванням, відокремленням, анаколуфом), а також за допомогою прийомів паралелізму (анафористичного, епіфористичного, зворотного) та парцеляції. Тексти американської поезії можуть ускладнюватися відсутністю розділових знаків, відмовою від капіталізації, шрифтовим різноманіттям, використанням зарозумілого мовлення, еквівалентів поетичного тексту, що змушує читача шукати прихований зміст протесту автора проти подій у соціумі та світі в цілому [6, с. 229-235].

Центральне місце в сучасній поезії займає прийом анжамбеман, який виконує композиційну (функцію побудови рядків, їх розташування) та стилістичну функцію, але регулярність та повторюваність прийому анжамбеман здатна встановлювати, у свою чергу, нову інерцію, монотонність, перетворюючись на ритмічну метафору топтання на місці, на тлі якої синтаксично завершені рядки сприймаються як порушення «інерції перенесень» (за термінологією Є.Г. Еткінд) [8, с.109-149].

У результаті проведеного дослідження, ми з'ясували, що основною ритміко-синтаксичною одиницею віршового мовлення є рядки. Конструктивним принципом є вертикальний ритм, який продукується повторенням симетричних та асиметричних ритміко-синтаксичних рядків, утворюючи при цьому рівний, монотонний, одноманітний чи рваний, стокатоподібний, нерівний ритмічний малюнок, відповідно. Ми також дійшли висновку, що стійка послідовність елементів, характерною ознакою якої є асимілятивний ритм, сприяє створенню певної закономірності і, як наслідок, автоматизації уваги читача та його очікуванню під час сприйняття поетичного тексту. З метою подолання одноманітного, рівного, монотонного ритму автор здійснює трансформації у синтаксичній структурі рядка, що призводить до зміни

асимілятивного ритму на дисимілятивний. У результаті порушення закономірності організації ритміко-синтаксичної єдності (неузгодженості, незв'язності рядків) та норм композиційної побудови, рядки в сучасній американській поезії виконують ритмоутворювальну, жанровизначальну, смислоутворювальну функції та функцію динамізації мовлення.

Перспективою подальшого дослідження є порівняльний аналіз ритміко-синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії модерністичного та постмодерністичного напрямків.

Список літератури

1. Богатова Ю.А. Экспрессивно-синтаксические особенности ритма английской художественной прозы: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ю. А. Богатова. – Тула, 2004. – 120с.
2. Гумовская Г.Н. Ритм как фактор выразительности художественного текста: на материале английского языка: Дисс. ... доктора филол. наук: 10.02.04 / Г.Н. Гумовская. – М., 2000. – 325 с.
3. Жирмунский В.М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика: Избранные труды / В.М. Жирмунский. – Л.: Наука, 1977. – 407 с.
4. Лотман М.Ю. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман // Об искусстве. – СПб.: «Искусство-СПБ», 1998. – С. 14-285.
5. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс / Г.Г. Москальчук. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 296 с.
6. Москвин В.П. Теоретические основы стиховедения / В.П. Москвин. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 320 с.
7. Томашевский Б.В. Теория литературы / Б.В. Томашевский. – М.: Просвещение, 1981. – 239 с.
8. Степанов А.Г. Семантика стихотворной формы: Фигурная графика, строфика, enjambement: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.08 / А.Г. Степанов. – М.: РГБ, 2003. – 186 с.

Стаття надійшла до редакції – 16.11.2011 р.

Прийнята до друку – 6.12.2011 р.